

Rekreačný potenciál a rajonizácia cestovného ruchu na Slovensku

Supuka, J., Bihuňová, M., Totkovič, M.: A Recreation Potential and Tourism Zoning in Slovakia. *Životné prostredie*, 2019, 53, 3, p. 131 – 138.

Recreation is an important social, health and cultural phenomenon, but it is also a reflection of lifestyle and the result of long-term societal development. The development processes inherit the traditions and habits which now form part of the life of the nation; the family, friendly relationships, group interests and interpersonal communications. The social activities include trips to nature, camping, collecting natural elements and mushrooms, and also the social communication with specialised knowledge of the recreational areas and their past cultural history and way of life. There are also the accompanying folk festivals with local food, wine, music and skill competitions; and a further important contemporary part of modern recreation is performance of sports activities at an amateur level. The social aspects of recreation create the demand category, and the natural and technical background constitutes the supply category. This background for recreational activities comprises a wide range of natural circumstances and anthropogenic artefacts created by the development of social systems and formations, and it therefore establishes the recreational potential of the landscape at different quality levels and determines the recreational value of the landscape.

Key words: recreation potential, anthropogenic and social backgrounds, methods of assessment, tourism zoning of Slovakia

Rekreácia a odpočinok sú ako zdravotné a spoločenské fenomény známe už z historických období vyspelých civilizácií Blízkeho východu, Stredomoria a Ázie. S rozvojom spoločnosti, vzdelanosťou, technikou, vybavenosťou a nárastom voľného času sa rekreácia rozvinula do širokého spektra aktivít a jednoznačne sa zvýšil aj podiel obyvateľstva s účasťou na rekreačných aktivitách (Supuka, Bihuňová, 2018). Je len logické, že užívatelia rekreácie oslovujú najhodnotnejšie časti prírodného prostredia, akými sú les, voda a geografický krajinný priestor. K rozhodujúcim znakom prírodného prostredia patrí čistý vzduch a voda, ticho, rastlinstvo a živočíšstvo, krajinná scenéria (Supuka, Vreštiak, 1984; Sievänen et al., 2008; Pröbst et al., eds., 2010; Vološčuk et al., 2016) (obr. 1). Mnohé časti lesného prostredia boli pre potreby rekreácie antropogénne modifikované, čím sa zlepšila dostupnosť a výkon rekreačných aktivít, ale aj komplex služieb informačného, ubytovacieho, občerstvovacieho, kultúrneho i zážitkového charakteru (Pichlerová, Dendisová, 2007; Bell et al., eds., 2009). Okrem sociálneho programu rekreačného priestoru v lesnej krajine je dôležitou zložkou rekreačného potenciálu technická infraštruktúra a vybavenosť, úprava rekreačných plôch, vybudovanie pohybových trás a sprístupnenie hodnotných lokalít, reliéfnych tvarov a prírodných útvarov (chodníky, schodiská, lanové dráhy, ferraty, teda zaistené cesty, a pod.). Významný prvok predstavuje aj nevyhnutná a rekreačne účelová úprava vodných plôch a tokov, ale aj technické sprístupnenie vzácných lokalít a biotopov bez ich poškodenia (Švajda, Sabo, 2013). Osobitná

pozornosť sa venuje krasovým územia, ktoré sú na jednej strane zraniteľné, na druhej strane poskytujú na zážitok jedinečné prírodné výtvyry tak na povrchu reliéfu, ako aj v podzemí, a ich hodnoty majú často úroveň svetového prírodného dedičstva. Na ich šetrnú a bezpečnú dostupnosť treba vytvárať systém podpornej technickej siete, informačného systému a program regulovaného pohybu návštevníkov (Vološčuk, 2014). Les ako najvýznamnejšia súčasť prírodných ekosystémov, či už horských, nížinných alebo lužných geografických celkov, poskytuje v rámci ekosystémových služieb široké možnosti a ponuky na rekreačné využitie (Tóth, Yao, 2019) (obr. 2).

Poľnohospodárska krajina bola donedávna posudzovaná prioritne ako priestor na produkciu potravín. Dostupnosť pre verejnosť sa riadila dobovými regulačnými pravidlami. Napriek tomu fenomén rekreačnej hodnoty poľnohospodárskej krajiny bol živou súčasťou jej priestorového vymedzovania, hodnotenia a možného využívania (Herberová, 1982). V súčasnej dobe je poľnohospodárska krajina otvorenejšia verejnosti, je akceptovaná ako komplexný vidiecky priestor so širokým spektrom služieb a ponúk nielen pre hospodára a majiteľa pozemkov, ale aj pre širokú verejnosť ako súčasť podnikateľského portfólia roľníka (farmára) vo vzťahu k potenciálnemu odberateľovi služieb formou rekreačného, kultúrneho a gastronomického zážitku. Spektrum rekreačných aktivít a využívaných služieb, hlavne sociálneho charakteru je súčasťou agroturizmu, resp. vidieckeho turizmu (Habán, Otepka, 2004). Čo nám poskytuje vidiecka krajina v rámci rekreácie a tu

Obr. 1. Národný park Plitvické jazerá v Chorvátsku má vysokú prírodnú aj rekreačnú hodnotu (august 2015). Foto: Ján Supuka

Obr. 2. Lyžiarske svahy v lokalite Štrbské pleso – Solisko tvoria kvalitné priestory na rekreačno-športové aktivity (február 2014). Foto: Ján Supuka

sezón a vizuálne variabilná, s vysokým percepčným potenciálom pre človeka. Nesie znaky historických aj novodobých krajinných štruktúr ako výsledok foriem hospodárskej činnosti človeka. Je len logické, že akýkoľvek historický element (technický, stavebný, krajinný, resp. profánny, religiózny) má vyšší hodnotovo-kultúrny kredit (v historickom zmysle) než novodobý. Obidva však môžu mať diferencovaný hodnotový príspevok pre ľudskú spoločnosť alebo na ochranu prírody. Ako reminiscencia na minulosť sú dnes cenné historické mozaikové krajinné štruktúry aj ako dôsledok uhorského dedičného práva (tzv. Verbóczyho tripartita z roku 1514, ktorého zložité vlastnícke dôsledky aj po viac ako 500 rokoch rieši súčasná spoločnosť na Slovensku). Z krajinoekologického a kultúrneho hľadiska sú to však cenné historické segmenty krajiny (Špulero-ová a kol., 2017). Osobitne sú cenné aj špeciálne kultúry, najmä historické vinohrady, a s nimi spojené kultúrne tradície a tzv. kráľovské vínne cesty (Verešová, 2011; Štefunková a kol. 2011; Verešová, Supuka, 2012; Hronský, 2014; Lourenco-Gomes et al., 2015). Podhorská vidiecka krajina s rozptýleným osídlením a zachovalými fragmentmi starých ovocných sádov má nielen historickú a kultúrnu, ale aj genofondovú hodnotu (Petrovič, 2006). Nelesná drevinová vegetácia historického i novodobého charakteru, akou sú vetrolamy, remízky, sprievodná vegetácia ciest a vodných tokov, reprezentuje silný krajínovotvorný efekt, často aj s prítomnosťou starých a nadrozmerých stromov či už lesných, alebo ovocných druhov (Supuka et al., 2013).

rizmu? V prvom rade je to typ kultúrnej obhospodarovanej krajiny. Je veľmi dynamická v priebehu ročných

rých a nadrozmerých stromov či už lesných, alebo ovocných druhov (Supuka et al., 2013).

Vodné plochy a toky predstavujú v krajine významný rekreačný potenciál (Kurgul-Plewa, Janeczko, 2016), na území Štiavnických vrchov dokonca kultúrne dedičstvo UNESCO – z pôvodných 60 je dnes zachovaných 28 jazier s vysokou kultúrnou aj rekreačnou hodnotou (Lichner a kol., 1997) (obr. 3). Malé vidiecke historické parky (Steinhübel, 1990), ako aj elementy a komponované priestory sakrálnej architektúry v otvorenej poľnohospodárskej krajine (Matlovič, 2001) významne prispievajú k jej rekreačnej hodnote a potenciálnemu využitiu ako typu kultúrnej krajiny.

Nemožno nespomenúť zachované fragmenty prirodzených lesov, mokradových biotopov alebo prirodzených meandrujúcich tokov, ktoré okrem ekologickej reprezentujú aj rekreačnú a vzdelávaciu hodnotu (Ružičková a kol., 2015) (obr. 4). K novodobým prvkom a zariadeniam alokovaným v poľnohospodárskej krajine patrí už dnes širšia sieť golfových ihrísk a cyklotrás (25 golfových ihrísk na Slovensku; <http://www.hrajgolf.sk>).

Mestská krajina dnes poskytuje široké spektrum rekreačných možností variabilnej skladby. Majú prevažne oddychový a relaxačný charakter, z časového hľadiska krátkodobý (denný), ako ponuka a služby pre obyvateľov mesta. Iná kategória rekreácie má dlhodobejší charakter, je spojená s pobytom, poznávaním, kultúrou, športom, zážitkom a pod. a je prioritne súčasťou turistického ruchu pre účastníkov mimo mesta a zo zahraničia. K hlavným objektom záujmu a ponuky patrí architektúra, parky a plochy zelene (historické i novodobé prvky), podujatia výstavného, kultúrneho, športového a kongresového charakteru a pod.

Obr. 3. Banskoštiavnické tajchy predstavujú vysokú stavebno-technickú, vodohospodársku, kultúrnu a v súčasnosti aj rekreačnú hodnotu (Hodrušské jazero, august 2019). Foto: Ján Supuka

Obr. 4. Bohato kvitnúce a návštevníkom sprístupnené rašelinisko Slaná voda na Orave tvorí hodnotný prírodný a rekreačný potenciál (júl 2016). Foto: Ján Supuka

(Horanská, 2018). V súčasnej dobe sú aktivity vedcov a plánovačov mesta zamerané na hodnotenie kvality zložiek životného prostredia a hľadania východísk na zmiernenie globálnych aj lokálnych environmentál-

ných dopadov na kvalitu jeho obytného prostredia. Okrem šetrných technológií a energetickej prestavby ako súčasť obehovej ekonomiky sa ťažisko pozornosti zameriava na budovanie komplexnej siete zelenej a modrej infraštruktúry v kontexte ekosystémových služieb pre kvalitu mesta a kvalitu života jeho obyvateľov (Tóth et al., 2015). S tým úzko súvisí aj rekreačná hodnota a multikriteriálna kvalita mesta (Elmqvist et al., 2015; Mederly a kol., 2017). Vecné a variantné princípy navrhovania otvorených a rekreačných priestorov v mestskom prostredí sú spracované vo viacerých praktických publikáciách (napr. Miková a kol., 2010; Štěpánková et al., 2012).

Terminologické východiská pre rekreačný potenciál krajiny

Pre výkon rekreačných a športových aktivít je potrebná motivácia a osobná zainteresovanosť predpokladaného účastníka. Druhým faktorom a kritériom sú podmienky prostredia, ktoré chce rekreant využiť. K základným predpokladom patrí územno-technická vybavenosť a dostupnosť zvoleného strediska a lokality rekreácie, ako aj úroveň a spektrum poskytovaných služieb. Sociálna stránka potenciálneho účastníka rekreácie zahŕňa kategóriu požiadaviek (*demand*) a prírodné a technické zázemie, ktoré tvorí kategóriu ponúk (*supply*).

Sociálne aspekty obsahujú súbor spoločenských, kultúrnych, návykových, ekonomických, ale aj legislatívnych fenoménov vrátane ľudových tradícií a schopností osvojiť si aj novodobé prvky a formy rekreácie. Zázemie, resp. ponuku tvorí široké spektrum prírodných daností a antropogénnych artefaktov, vytvorených človekom vo vytypovaných priestoroch potenciálnej rekreácie. Na zadefinovanie hlavných charakteristík a terminologických expresií súvisiacich s rekreológiou vychádzame z najvýznamnejších publikovaných zdrojov (napr. Sláviková, 1978; Sum a kol., 1985; Kolář, 1988; Dohnal a kol., 1985, Bell et al., eds., 2009; Gúčík, 2010; Flekalová, 2015, Supuka, Bihuňová, 2018):

- **rekreačný potenciál** – predstavuje súhrn možností, schopností a predpokladov krajiny alebo určitého územného celku poskytnúť návštevníkovi adekvátne podmienky na rekreačné využitie, možno ho klasifikovať na:
  - *primárny prírodný rekreačný potenciál* – reprezentovaný faktormi prírodného zázemia;
  - *primárny spoločenský rekreačný potenciál* – tvoria ho stavebné objekty a zariadenia slúžiace potrebám rekreácie;
  - *sekundárny rekreačný potenciál* – predstavuje kapacitu poskytovaných služieb v rekreačnom priestore alebo cieľovom mieste;
  - *terciárny rekreačný potenciál* – predstavuje in-

štitucionálnu bázu, ako je obsahový charakter a organizačná štruktúra rekreácie;

- **rekreačná hodnota krajiny** – predstavuje súbor komponentov primárneho prírodného a spoločenského potenciálu, resp. vecný ukazovateľ významnosti územia z hľadiska rekreačného využitia návštevníkmi;
- **rekreačná kapacita, resp. rekreačná únosnosť územia** – predstavuje schopnosť územia prijať určitý počet návštevníkov na výkon rekreácie bez zreteľného narušenia zložiek prostredia. Rekreačná únosnosť môže mať niekoľko kategórií:
  - *fyzická únosnosť* – je daná limitným množstvom osôb, prípadne dopravných prostriedkov a budov na definované územie;
  - *ekologická únosnosť* – je vyjadrená zmenami rastlinných a živočíšnych druhov vplyvom športových, turistických a rekreačných aktivít; má bioindikačný charakter;
  - *psychologická únosnosť* – je daná koncentráciou rekreantov na funkčnej ploche, turistickom chodníku alebo vodnej ploche a pod., kedy dochádza ku vzájomnému psychologickému vplyvu a tvorbe rušivých až kolíznych momentov.

Rekreačný potenciál krajiny a jeho regionalizácia

Vývoj rekreológie ako vednej a spoločenskej disciplíny nadobúda progresívne dimenzie od 60. – 70. rokov 20. storočia po revitalizácii sídiel, krajiny a ekonomickej činnosti postihnutej 2. svetovou vojnou. S vývojom rekreológie ako vednej a spoločenskej disciplíny sa rozvíjali aj prístupy a metódy hodnotenia predpokladov krajiny a vymedzeného rekreačného územia z hľadiska ponuky na uskutočňovanie rekreačných aktivít. Hodnotenie má buď popisný, bodovací, exaktne matematický alebo až ekonomický charakter, ktorý vyjadruje hodnotu územia v cenových reláciách, ako sú platby za ekosystémové služby rekreačného priestoru.

Vývoj, prístupy a kritériá hodnotenia rekreačného potenciálu krajiny podľa vtedajších ťažiskových zahraničných aj domácich zdrojov bol na kvalitnej úrovni spracovaný v publikácii Slávikovej (1978). Z vybraných zahraničných prístupov uvádzame niektoré, ktoré zároveň dokumentujú aj mieru podrobnosti a exaktnosti postupov a použitých kritérií:

- *Kiemsted* – Nemecko (1967, in Sláviková, 1978) – hodnotí územie podľa štyroch kritérií: (1) efektu hranice lesa a vodnej plochy, (2) efektu a vlastnosti reliéfu, (3) efektu krajinskej štruktúry a využívania územia, (4) hodnôt klímy;
- *Semiatkowska, Kaczmarska* – Poľsko (1968, in Sláviková, 1978) – uvádzajú dve hlavné hodnotiace kritériá: a) vybrané rekreačné činnosti – turistika,

oddych, kúpeľná liečba; b) vlastnosti prírodného prostredia – fyzicko-geografické podmienky, klíma, atraktivnosť „krajobrazu“, minerálne a termálne pramene, vodné plochy na kúpanie, prítomnosť lesa;

- *Douglass – USA (1975)* – používa dve skupiny kritérií: a) základné – priestor, prostredie, dostupnosť; b) špecifické – atraktivnosť prostredia, prírodné zdroje, vhodná vegetácia.

Zo starších československých hodnotiacich prístupov uvedieme niekoľko najvýznamnejších:

- *Míchal, Nosková (1970)* – metóda posudzuje územie z mapových podkladov rozdelených na 2,4 km štvorce, v ktorých hodnotí krajinné prvky s pridelovaním preferenčných bodov a indexov: a) klimatické pomery, b) plošný podiel využiteľnosti pôdneho fondu na rekreáciu, c) energia reliéfu z aspektu percepcie krajiny, d) dĺžka okrajov vodných plôch a tokov, e) dĺžka okrajov lesa. Podľa získaného počtu bodov územie rozdeľuje do štyroch hodnotových skupín na výkon rekreácie;
- *Papánek (1972)* – je právom považovaný za najvyššiu vedeckú autoritu v danej dobe, rozpracoval rekreačný potenciál krajiny použitím matematicko-ekonomického modelu, teda vrátane cenového vyjadrenie (v dnešnej terminológii ako cena za ekosystémové služby). Rekreačný potenciál vypočítal ako možný ročný výnos z rekreácie v lese za 1 rok. Na hodnotenie použil osemnásť kritérií rekreačného potenciálu krajiny. Miera atraktivnosti územia pre rekreanta bola posudzovaná podľa dvanástich kritérií, a to: turistika a pohybová rekreácia, kúpanie a vodné športy, lyžovanie a zimné športy, vodné plocha, vodné toky, minerálne a termálne vody, povrchové znaky reliéfu, skalné útvary a jaskyne, lesnatosť a lesné spoločenstvá, poľovníctvo a poľovná zver, kultúrno-historické pamiatky, stresové faktory územia;
- *Sláviková (1978)* – vychádzala z metodiky Papánka so snahou o zjednodušenie prístupu, združovanie podobných kritérií a prenos hodnotenia do širšej krajinskej úrovne. Na hodnotenie územia použila nasledovné kritériá: reliéf, klíma, lesy, hodnotenie nelesnej drevinovej vegetácie (NDV) v krajine, trávnych porastov a poľných kultúr, hodnotenie živočíšstva, sociálno-ekonomické komponenty, informačné symboly, kultúrno-historické pamiatky, stresové faktory v krajine;
- *Miazdra a kol. (1982)* – prvýkrát použil termín valorizácia územia, ktorého cieľom bolo stanoviť hlavné funkčné zameranie plôch, určiť stupeň vhodnosti územia pre isté druhy rekreačných aktivít, vyčleniť hierarchiu funkčných zón (priestor, plocha, lokalita);
- *Mariot (1989)* – komplexne prezentuje výsledky dlhodobšieho výskumu a hodnotí potenciál krajiny

z hľadiska možnosti využitia pre cestovný ruch. Hodnotiace kritériá rozdeľuje na: a) lokalizačné – reliéf, klíma, vodstvo, rastlinstvo, živočíšstvo, kultúrne pamiatky, b) selektívne – hospodárske, sídelné, sociálne a politické predpoklady, c) realizačné – materiálno-technická základňa, komunikácie, ochrana prírody, environmentálne bariéry.

Jednotlivé parciálne metodiky boli určitou inšpiráciou a väčšou či menšou mierou prispeli k rozpracovaniu všeobecne platných a schválených prístupov k posudzovaniu rekreačnej hodnoty krajiny. Tieto boli postupne spracované na úrovni československých metodík, resp. po vzniku samostatnej Slovenskej republiky (1993) ako národné slovenské kritériá. Prijaté dokumenty boli v prvých fázach prezentované ako rajonizácia (prvá v roku 1962, druhá v roku 1981), neskôr ako regionalizácia cestovného ruchu Slovenska (v roku 2004). Uvedieme základné prístupy a hodnotiace kritériá pre všetky tri vývojové fázy (Supuka, Bihuňová, 2018).

Rajonizácia cestovného ruchu v Československu z roku 1962 (Kolář a kol., 1973) bola spracovaná na princípe vytvorenia oblastí a podoblastí, ktoré zohľadňovali geomorfologickú charakteristiku a prírodný potenciál územia, ako aj kultúrno-historické zázemie ako potenciál antropogénnej hodnoty. Pre územie Čechy a Morava bolo vyčlenených 47 oblastí a pre Slovensko 22 oblastí. Súčasťou tejto rajonizácie bolo spracovanie niektorých zásadných, tzv. vykonávacích dokumentov, ako boli vzorové návrhy stredísk cestovného ruchu, štúdia výhľadového rozmiestnenia lanoviek, územno-technické štúdie vybraných miest a kúpeľov, štúdie využitia vidieckych sídiel, najmä rozptýlených lazov a kopaníc pre rozvoj chalupárstva a chatových centier.

Rajonizácia cestovného ruchu a rekreácie v Československu, aktualizovaná v roku 1981 (Dohnal a kol., 1985) vytvárala nadväzný dokument k pôvodnej rajonizácii z roku 1962, keď sa po dvadsiatich rokoch získali spätné poznatky a skúsenosti, ktoré iniciovali spresnenie zásad a postupov v novelizovanom spracovaní. Aktualizácia obsahovala nasledovné skutočnosti: spresnil sa územný výber rekreačných areálov, posúdili sa vývojové zmeny sídelnej štruktúry a ich dopad na rekreačné zaťaženie území, vypracovala sa kategorizácia vodných plôch na účely rekreácie, vytvorili sa tzv. kľudové územia, a to v nadväznosti na chránené územia a pod. Po spresnení bolo pre Čechy a Moravu vytvorených 47 oblastí a 37 podoblastí, pre Slovensko 22 oblastí a 66 podoblastí. Spracovala sa aj výhľadová štúdia rozvoja rekreácie do roku 2000. Významné mestá z hľadiska kultúrneho potenciálu na rekreáciu a cestovný ruch boli rozdelené do troch hodnotových kategórií a najvyššiu kategóriu tvoril výber najhodnotnejších miest s osobitnou funkciou, napr. Bratislava, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bardejov, Levoča, Kremnica.

Rovnako sa spracovala hodnotová kategorizácia kúpeľných miest na Slovensku (taktiež tri kategórie).

V nadväznosti na Národný program rozvoja cestovného ruchu na Slovensku, ktorý v roku 2001 vypracovalo Ministerstvo hospodárstva SR, odbor cestovného ruchu, bola v roku 2004 vypracovaná nová (v poradí tretia) *Regionalizácia cestovného ruchu v SR* (Weiss a kol., 2005), teda už samostatne len pre podmienky Slovenska. Cieľom vypracovaného dokumentu bolo navrhnúť regióny cestovného ruchu pre celé územie Slovenska a zhodnotiť potenciál regiónov pre vecný rozvoj jednotlivých foriem cestovného ruchu. Zároveň poskytol prehľad o rozvojových možnostiach v jednotlivých regiónoch a vecný podklad na plánovanie a rozhodovanie na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni.

Základnú priestorovo-organizačnú jednotku tvorí región, ktorý predstavuje vymedzené územie s relatívne homogénnymi podmienkami na rozvoj cestovného ruchu. Pri vyčleňovaní hraníc regiónov sa akceptovali hranice katastrálnych území. Regióny sa vymedzili podľa zhodnosti alebo podobnosti území v nasledovných kritériách: prírodné a geografické podmienky, historický vývoj, kultúrne zázemie, tradície a atraktivita, spoločná infraštruktúra a potenciál rekreačnej ponuky.

Od regiónov boli odvodené nižšie priestorovo-organizačné jednotky – subregióny, ktoré sa vyznačujú špecifickými, kvalitatívne lepšími a priaznivejšími prírodnými a kultúrnymi podmienkami v porovnaní s ostatnou časťou regiónu.

Subregióny sú rozdelené do dvoch časových horizontov, a to strednodobého (do piatich rokov prevádzkových a službových možností) a dlhodobý (nad päť rokov), ktoré vyjadrujú možnosti využitia potenciálu územia subregiónu v uvedenom čase.

Na základe kritérií zadefinovaných pre celé územie Slovenska boli vyčlenené nasledovné priestorovo-organizačné jednotky: 21 regiónov, 51 subregiónov strednodobých a 25 subregiónov dlhodobých. Rekreačný a turistický potenciál regiónov sa definoval podľa troch základných triediacich znakov: a) prírodný potenciál pre šesťnásť najčastejších druhov športových a rekreačných aktivít, b) osem znakov antropogénneho prostredia, ako je materiálová a technická vybavenosť, historické, pamiatkové a kultúrne dedičstvo, c) kritériá vybavenosti zariadeniami na rekreáciu a turizmus, ako sú ubytovacie služby a informačný systém. Na každú aktivitu boli stanovené váhové hodnoty od 1 po 10, ktoré vyjadrujú význam a charakter aktivity z hľadiska rekreačného a turistického efektu a prínosu pre človeka. Každá uvedená aktivita môže mať odlišný stupeň potenciálu, resp. stupeň ponuky pre rekreanta a turistu, a to: základný, priemerný, dobrý a vysoký.

Okrem uvedených kritérií do celkového hodnotenia potenciálu na rekreáciu a turizmus regiónu (a subregiónu) vstupujú aj modifikujúce faktory. Ich vplyv

na rekreačné a turistické aktivity môže byť nepriaznivý a obmedzujúci (negatívny) alebo podporný a posilňujúci (pozitívny). Výsledná bodová hodnota regiónu na konkrétny druh aktivity je vyjadrená empiricky ako súčet pozitívnych a negatívnych znakov v území. Podrobný rozpis postupov a pridelovania hodnotových bodov pre regióny uvádza Weiss a kol. (2005). Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike podľa záverečnej kapitoly autorov dokumentu nie je vo vzťahu k štátnej správe a samospráve záväzná. Predstavuje indikatívny, podporný a usmerňujúci dokument, použiteľný na rozhodujúce oblasti plánovania a rozvoja územia. Z ťažiskových kategórií plánov, pre ktoré je dôležité a nutné použiť schválenú regionalizáciu, je to územný plán, stratégia, zámer a plány rozvoja rekreácie a turizmu pre vymedzené územné celky, územný priemet ochrany prírody a krajiny, koncepcia udržateľného rozvoja územia (napr. pre samosprávny kraj, okres, mikroregión a pod.). Aj pre Českú republiku bola spracovaná nová rajonizácia cestovného ruchu pre Ministerstvo pre miestny rozvoj (Vystoupil a kol., 2007 in Flekalová, 2015).

Aktuálne problémy a prístupy k hodnoteniu rekreačného potenciálu krajiny

Vedecký výskum, ale aj spoločenská objednávka na rekreáciu a rozvoj turizmu v prírodnom prostredí jednoznačne stúpa. V danej problematike sa v posledných obdobiach prezentuje množstvo poznatkov, publikácií a prístupov. Tieto zohľadňujú faktory kvality a pripravenosti územia, program komplexného zabezpečenia služieb, informačného systému ochrany a priebežnej starostlivosti o priestory rekreácie. Nastofujú sa nové formy rekreačných aktivít, pre ktoré je nutná príprava prostredia, rozširuje sa spektrum rekreatantov podľa vekových skupín a tematických záujmov. Významné je aj hľadanie kompromisných východísk pre rekreačné využívanie hodnotných segmentov krajiny v chránených územiach.

Z novších prístupov k hodnoteniu rekreačného potenciálu uvedieme niektoré pozoruhodné. Bihuňová (2006) hodnotí rekreačný potenciál kontaktných zón mesta podľa štyroch kategórií faktorov: (1) prírodné, (2) druhotnej krajinnej štruktúry, (3) antropogénne a (4) vizuálnej kvality krajiny. Akcent sa kladie aj na prvky religióznej architektúry (najmä historickej, s bohatým zastúpením na Slovensku), ale aj na diela historickej a súčasnej záhradnej a krajinnej architektúry. Je to odraz aktuálneho zvýšeného záujmu rekreatantov o tieto objekty v rámci kultúry, vzdelávania, estetického a spirituálneho zážitku. Aj Pichlerová, Benčať (2009) hodnotia rekreačný potenciál krajiny podľa troch kategórií základných sfér, a to: (1) potenciál prírodnej sféry, (2) potenciál antropogénnej sféry a (3) potenciál sociálno-ekonomickej sféry.

Kalinová (2006), Krnáčová a kol. (2005) hodnotia rekreačný potenciál krajiny metodikou krajinno-ekologického plánu LANDEP. Jednotlivým znakom krajiny a územia pridelujú bodové hodnotové indikátory, ktorých bilančný súčet zaraďuje krajinný segment do možných troch kategórií rekreačnej hodnoty územia.

* * *

Krátky pohľad do vývoja prístupov a metodík nám dokumentuje, že miera podrobnosti indikátorov sfér sa líši podľa rôznych autorov, resp. mení sa spektrum indikátorov, čím sa horeuvedení autori poznatkovo obohacujú a metodicky zdokonaľujú. Vytvárajú tak racionálny predpoklad pre následnú aktualizáciu regionalizácie cestovného ruchu na Slovensku v dohľadnej budúcnosti.

Zaujímavé sú nové prístupy k hodnoteniu rekreačného potenciálu územia z hľadiska seniorskej kategórie a hendikepovaných účastníkov rekreácie. Pre tieto kategórie musí byť adekvátne pripravený priestor, účelová vybavenosť podpornými zariadeniami a špecifický zážitkový a vzdelávací program (Fialová, Loučková, 2010). Populačná skupina seniorov tvorí dnes zvýšený podiel v skupine všetkých účastníkov rekreácie, preto sa kladie veľký dôraz na sprístupnenie území, často aj chránených. Túto kategóriu nazýva Kowalska (2019) „striebrvolasí turisti“ a cieľovým programom pre nich je propagácia aktívneho zdravia, zlepšenie kvality života, kreatívne vzdelávanie, obohacovanie o nové objavy, kultúrny a sociálny kontakt. Logicky sa zvyšuje záujem, najmä pri stredných a starších kategóriách rekreatívov, o kvalitné a vysoko hodnotné časti prírody, čo je prirodzená túžba po ďalšom vzdelávaní a zážitku. Mnohé z nich sú prísne chránené podľa zákona. Túto problematiku podrobne analyzuje kolektív autorov v podmienkach Slovenska (Švajda, Sabo, 2013; Supuka, Bihuňová, 2018; Kolačkovská et al., 2019). Pre chránené územia podľa kategórií a podľa rôznych stupňov ochrany sú vymenované aktivity, ktoré je v nich možné alebo zakázané vykonávať, resp. či je striktne zakázané do územia vstupovať. Na druhej strane európske kritériá pre udržateľný turizmus odporúčajú vyšší stupeň ústretovosti, širšej dostupnosti, a s tým spojený organizovaný a regulovaný režim využívania a ochrany vrátane poplatkov za túto formu ekosystémovej služby v krajinnom prostredí. V podmienkach Slovenska a v porovnaní s Európou, resp. so svetom častejšie prevláda konzervatívny prístup, než by sa hľadal konsenzus a racionálny manažment rekreačného využívania. Preberaním zo zahraničia, vznikom nových, doteraz netradičných foriem rekreácie a turizmu alebo oživovaním regionálnych tradícií sa rozširuje aj skladba rekreačného a športového využívania územia, čo bude nutné zohľadňovať pri aktualizácii rekreačného potenciálu krajiny na nové

požiadavky a nové typy rekreačných aktivít. Je ešte mnoho faktorov v podmienkach Slovenska, v ktorých riešení zaostávame, čo nás posúva na nižšie stupne návštevnosti v rámci cestovného ruchu v porovnaní so susednými krajinami. Vysokým rekreačným potenciálom sú však naďalej hodnoty prírodného zázemia a prvkov kultúrneho dedičstva.

Príspevok bol spracovaný s podporou Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaŠ SR a SAV na projekt č. 1/0044/17 a Kultúrnej a edukačnej agentúry MŠVVaŠ SR na projekty č. 011SPU-4/2019 a č. 024SPU-4/2019.

Literatúra

- Bell, S., Simpson, M., Probstl, U., Sievanen, T., Tyrvaainen, L. (eds.): European Forest Recreation and Tourism. London, New York: Taylor and Francis, 2009, 238 p.
- Bihuňová, M.: Rekreačný potenciál a jeho rozvoj v kontaktných zónach miest. Dizertačná práca. Nitra: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, 2006, 99 s. + prílohy.
- Dohnal, V., Kolář, V., Příkryl, F., Říman, J.: Rajonizace cestovního ruchu v ČR. Praha: MERKUR, 1985, 167 s.
- Douglass, R. V.: Forest Recreation. New York, Toronto, Oxford: Pergamon Press Inc., 1975, 336 p.
- Elmqvist, T., Setälä, H., Handel, S. N., Ploeg, S., Aronson, J., Blignaut, J. N., Gómez-Baggethun, E., Nowak, D. J., Kronenberg, J., Groot, R.: Benefits of Restoring Ecosystem Services in Urban Areas. Science Direct, Environmental Sustainability, 2015, 14, p. 101 – 108.
- Fialová, J., Loučková, K.: The Accessing of the Landscape and Recreational Activities for Senior and Disabled People. In: Fialová, J. (ed.): Rekreační ochrana přírody. Brno: ES Mendelu, 2010, p. 194 – 197.
- Flekalová, M.: Rekreační využití území. Brno: Mendelova univerzita, 2015, 160 s.
- Gúčík, M.: Cestovný ruch. Úvod do štúdia. Banská Bystrica: DALI-BB, s. r. o., 2010, 308 s.
- Habán, M., Otepka, P.: Agroturistika. Nitra: Vydavateľstvo Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, 2004, 153 s.
- Herberová, D.: Rekreačný potenciál poľnohospodárskej krajiny. In: Čikovský, L. (ed.): Ochrana a tvorba poľnohospodárskej krajiny. Bratislava: Príroda, 1982, s. 302 – 313.
- Horanská, E.: Mapa slovenských iniciatív smerujúcich k zavádzaniu konceptu Smart City. Urbanita, 2018, 30, s. 45 – 47.
- Hronský, V.: Sprievodca vinami Slovenska. Bratislava: Slovart, 2014, 264 s.
- Kalinová, D.: Rekreačný potenciál a rekreačná hodnota modelových typov krajiny. Dizertačná práca. Nitra: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, 2006, 170 s.
- Kolačkovská, J., Štrba, L., Kršák, B., Šebešová, A.: Legal Protection of Non-Living Nature in Slovakia in the Context of Tourism Development. In: Fialová, J. (ed.): Public Recreation and Landscape Protection – With a Sense Hand in Hand. Brno: ES Mendelu, 2019, p. 226 – 230.
- Kolář, O.: Územní problematika rekreačního využívání krajiny. In: Tolarová, I. (ed.): Rekreační účelová zeleň měst a příměstských oblastí. Plzeň: DT ČSVTS, 1988, s. 3 – 11.
- Kolář, O., Příkryl, F., Slepíčka, A., Uličný, J.: Rekreační a volný čas. Praha: MVT ČR a VUVA, 1973, 146 s.
- Kowalska, M.: Silver Hair Tourists – New Trends in Tourism and Recreation. In: Fialová, J. (ed.): Public Recreation and Landscape Protection – With Sense Hand in Hand. Brno: ES Mendelu, 2019, p. 352 – 355.

- Krnáčová, Z., Dobrovodská, M., Štefunková, D., Hrnčiarová, T., Pavličková, K., Paudišová, E., Potočková, L., Košovič, P., Kubíček, F., Janotka, V., Gajdoš, V.: Integrovaný rozvoj turizmu v mikroregióne Svätý Jur. Bratislava: Ústav krajiny ekológie SAV, Prírodovedecká fakulta UK, 2005, 174 s.
- Kurgul-Plewa, D., Janeczko, E.: Rivers and Waters Reservoirs in the Assessment of the Recreational Potential of the Forests. In: Fialová, J., Pernicová, D. (eds.): Public Recreation and Landscape Protection – with Nature Hand in Hand! Brno: ES Mendelu, 2016, p. 219 – 223.
- Lichner, M., Kašiarová, H., Novák, J.: Banskoštiavnické tajchy. Banská Štiavnica: Harmony, 1997, 110 s.
- Lourenco-Gomes, L., Pinto, L. M. C., Rebelo, J.: Wine and Cultural Heritage. The Experience of the Alto Douro Wine Region. Science Direct, Wine Economics and Policy, 2015, 4, p. 78 – 87.
- Mariot, P.: Úloha lokalizačných a selektívnych predpokladov pri typizácii prímestských rekreačných priestorov. In: Koncepcia a tvorba sféry zotavenia a rekreácie obyvateľstva miest. Zborník referátov z konferencie. Banská Bystrica: DT ČSVTS, 1989, s. 45 – 50.
- Matlovič, R.: Geografia rieligií. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, 2001, 376 s.
- Mederly, P., Bezák, P., Lieskovský, J., Halabuk, A., Izakovičová, Z., Dobrucká, A.: Vybrané metódy hodnotenia ekosystémových služieb – projekt OpennNESS a prípadová štúdia Trnava. Životné prostredie, 2017, 51, 4, s. 205 – 212.
- Miazdra, J., Vaníček, M., Lopušný, J., Smiešková, S., Bagan, M., Helm, P., Števík, Š.: Valorizácia rekreačných priestorov. Záverečná správa výskumnej úlohy P16-521-110-03-02. Bratislava: URBION, 1982, 64 s. + prílohy.
- Míchal, I., Nosková, J.: Hodnocení přírodních předpokladů území pro rekreaci. Acta Ecologica Naturae ac Regionis, řada E, 1970, 1 – 2, s. 85 – 91.
- Míková, K., Paulíková, M., Pauliniová, Z.: Verejné priestory. Banská Bystrica: Nadácia EkoPolis, 2010, 136 s.
- Papánek, F.: Rajonizácia lesov podľa ich rekreačnej funkcie. Záverečná správa výskumnej úlohy. Zvolen: Výskumný ústav lesného hospodárstva, 1972, 206 s.
- Petrovič, F.: Changes of the Landscape with Dispersed Settlements. Ekológia (Bratislava), 2006, 25, 1, p. 65 – 89.
- Pichlerová, M., Benčať, T.: Cestovný ruch v krajine. Zvolen: Technická univerzita, 2009, 117 s.
- Pichlerová, M., Dendisová, L.: Aplikácia priestorovej autokorelácie krajinných štruktúr v hodnotení rekreačného potenciálu krajiny. In: Daniš, D., Bahula, P. (eds.): Ekológia a environmentalistika 2007. Zvolen: Vydavateľstvo PARTNER, 2007, s. 110 – 120.
- Pröbst, U., Wirth, V., Elands, B. H. M., Bell, S. (eds.): Management of Recreation and Nature Based Tourism in European Forests. Berlin, London, New York: Springer-Verlag, 2010, 336 p.
- Ružičková, J., Lehotská, B., Kalivodová, E.: Vybrané hydričné biokoridory a biocentrá v kontaktnej zóne Trnavskej pahorkatiny a Malých Karpát. Bratislava: Univerzita Komenského, 2015, 180 s.
- Sievänen, T., Arneberger, A., Dehez, J., Grant, N., Jensen, F. S., Skov-Petersen, H. (eds.): Forest Recreation Monitoring – A European Perspective. Helsinki: METLA, 2008, 246 p.
- Sláviková, D.: Rekreačná hodnota krajiny v rekreačných oblastiach okresu Žiar nad Hronom. In: Zborník vedeckých prác LF VŠLD vo Zvolene. Zvolen: VŠLD, 1978, s. 23 – 29.
- Steinhübel, G.: Slovenské parky a záhrady. Martin: Osveta, 1990, 144 s.
- Sum, A. a kol.: Rekreace v krajine. I. díl. Praha: SZN, 1981, 152 s.
- Supuka, J., Bihuňová, M.: Tvorba priestorov rekreácie. Nitra: Vydavateľské a edičné stredisko Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, 2018, 224 s.
- Supuka, J., Vreštiak, P.: Základy tvorby parkových lesov. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1984, 228 s.
- Supuka, J., Šinka, K., Pucherová, Z., Verešová, M., Feriancová, L., Bihuňová, M., Kuczman, G.: Landscape Structure and Biodiversity of Woody Plants in the Agriculture Landscape. Folia Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, Vol. 9. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013, 188 p.
- Špulerová, J., Štefunková, D., Dobrovodská, M., Izakovičová, Z., Kenderessy, P., Vlachovičová, M., Lieskovský, J., Piscová, V., Petrovič, F., Kanka, R., Bača, A., Barančoková, M., Bezák, P., Bezáčková, M., Boltižiar, M., Mojses, M., Dubcová, M., Gajdoš, P., Gerháťová, K., Izsóff, M., Kalivoda, H., Miklósová, V., Degro, M., Šatalová, B., Krištín, A., Dankaninová, L., Kalivodová, E., Majzlan, O., Mihál, I., Stašiov, S., Šolomeková, T., Ambros, M., Baláž, I.: Historické štruktúry poľnohospodárskej krajiny Slovenska. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017, 142 s.
- Štefunková, D., Dobrovodská, M., Kanka, R., Krnáčová, Z.: Atraktivita malokarpatskej vinohradníckej krajiny s dôrazom na historické agrárne štruktúry a biodiverzitu. Bratislava: Ústav krajiny ekológie SAV, 2011, 163 s. + prílohy.
- Štěpánková, R., Bihuňová, M., Kabai, R.: Design Principles of Public and Recreation Areas in the Urban Environment. Nitra: Vydavateľské a edičné stredisko Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, 2012, 120 p.
- Švajda, J., Sabo, P.: Manažment chránených území. Banská Bystrica: Belianum, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013, 128 s.
- Tóth, A., Halajová, D., Halaj, P.: Green Infrastructure: A Strategic Tool for Climate Change Mitigation in Urban Environments. Ecology and Safety, 2015, 9, 1, p. 132 – 138.
- Tóth, A., Yao, R. T.: Cultural Ecosystem Services and Water Quality Improvement Provided by Forest Landscapes in New Zealand. Rotorua: Scion, 2019, 20 p. DOI: <https://doi.org/10.15414/2019.9780473480899>
- Verešová, M.: Krajinná-architektonické hodnoty vinohradníckych lokalít Západného Slovenska. Dizertačná práca. Nitra: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva SPU v Nitre, 2011, 152 s. + prílohy.
- Verešová, M., Supuka, J.: Kultúrno-historické a vizuálno-estetické hodnoty vinohradníckej krajiny. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2012, 112 s. + prílohy.
- Vološčuk, I.: Tourism in Carstic Landscape of the Slovak World Heritage Sites. In: Fialová, J. (ed.): Public Recreation and Landscape Protection. Brno: ES Mendelu, 2014, p. 313 – 320.
- Vološčuk, I., Škodová, M., Sabo, P., Švajda, J.: Recreational Potential of Malá Fatra National Park by Vegetation Zones. In: Fialová, J., Pernicová, D. (eds.): Public Recreation and Landscape Protection. Brno: ES Mendelu, 2016, p. 196 – 205.
- Weiss, P., Jankovičová, M., Kurčová, E., Kostovský, D., Vaníček, M.: Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike. Bratislava: FOART, s. r. o., Ministerstvo hospodárstva SR, 2005, 114 s.

prof. Ing. Ján Supuka, DrSc., jan.supuka@uniag.sk
Ing. Mária Bihuňová, PhD., bihunova.maria@uniag.sk
Ing. Monika Totkovič, monika.totkovic@gmail.com
Katedra záhradnej a krajiny architektúry Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, Tulipánová 7, 949 76 Nitra